

Példázatok a művészetekről és a halálról

Balogh karmester úr megfigyelése szerint a beteg gyomrot és tüdőt a tavaszi napok sanyargatják a legjobban, így hát a kikelet sem hoz mindenkinek örömet, és a zsenge fű legtöbbször csak a lélekre balzsam. Ami őt illeti – bizonygatta az Öregek Padján –, szorongva várja a májusfa virágzását, mert ilyenkor úgy elkezdői gyötörni a fekélye, mintha parázs izzana a gyomrában.

Zimics, az irodalomtanár lecsapott rá:

– Fél a betegségtől, de évről évre mégis készül a fogadására... Vallja be, hogy így van!

– Már bocsánat, miért készülnék?

– Mert a betegségek a mi dédelgetett ellenségeink. Nincs szükségünk rájuk, de nélkülük ebben a korban árvák volnánk, és agyonunnánk magunkat!

Urmánczi, a borbélymester rábólintott:

– Igazad van! Lám, még a másnaposságát is mily szeretettel kúrálgatja az ember.

Dengezics, a gyógyszerész öblösen kacagott.

– Miket össze nem beszéltek!... A betegségem halálba visz engem, de én azért csak szeressem! Úgy hangzik ez, már megbocsássatok, mint egy slágerszöveg: „Ha megcsalsz is, imádlak én!”

Zimics azonban makacskodott:

– Iszonyodik tőle, és mégis szereti. Szeretnie kell, mert immár személyessé vált: mert az ön betegsége. Hogy is magyarázzam ezt meg? Tétélezzük fel, hogy a betegségének neve van, és úgy hívják. Haramia Zoltán. Nos, fogadjunk, ha mocskolni kezdenék valamely utcasarkon ezt a Haramiát, ön sértődötten kapná fel a fejét... – Az irodalomtanár így folytatta: – Legyünk őszinték. Ha saját nyavalyáinkról nyilatkozunk, nem rezeg-e fájó önérzet a hangunkban, nem így beszélünk-e: „az én szívtrombózisom”, „az

én reumám”, „az én ágyéksérvem”, mintha a feleségünkről beszélgetnénk, aki történetesen valami rosszcsont, de mi elhallgatjuk a maceráit; titkoljuk, hogy reggeltől estig szekál bennünket, mert hiszen mégiscsak hozzánk tartozik, a nevünket viseli, s ha említjük őt, szavainkban több a sóvárgás, mint a harag. Most már értitek, hova öhajtottam kilyukadni?– Továbbra is ő beszélt: – El kell mondanom egy személyes élményt, még akkor is, ha kinevettek. De csak nevesetek kedvetek szerint, engem ez nem sért, ma már én is derülök a dolgon. Mert nem egyéb történt velem, mint az, hogy évekkkel ezelőtt szinte összebarátkoztam egyik sunyi és alattomos betegséggel, amely először éles nyilallásokkal jelentkezett a jobb oldalamban; de nem is nyilallás volt ez, hanem mélyről fölsajgó, perzselő fájdalom, s nem tudtam pontosan megállapítani, hogy a vesém fáj-e vagy a vakbelem... Orvoshoz nem mentem, hiszen a gyötrelmem csak percekig tartott. Mindig hajnali ötkor jelentkezett, hónapokon át, mígnem hirtelen abba maradt. És ha hiszitek, ha nem, akkor csalódást éreztem. Valami úr támadt bennem. Mert ez a sajtás egész szervezetemet, egész idegrendszeremet mozgósította. Halk és visszatérő kopogtatásával figyelmessé és éberré tett lelkem minden rezdülése iránt; előkészített a nagyobb szenvedések eltűrésére, és megtanított átérezni mások fájdalmát is.

Pásztor Bertalan, a költő elővett egy szivarat, és zsebkésével erősen lemetszette a havanna végét.

– Jó, hogy erre tereltétek a beszédet! – mondta. – Én, kérem, a napokban valósággal megütközést keltettem az írószövegben. Nem vették jó néven, amit mondtam. Pedig csupán annyit bátorkodtam megjegyezni, hogy a költészetnek éppúgy szabad és kell beszélnie a halálról, mint az ünnepnapokról vagy az aratásról... Mert élhetnénk akármilyen eszményi társadalomban, létünk véges mivoltának a tudata úgylátszóan a szívünkbe mélyeszené fulánkját... – Csípős, könnyeztető füstöt eregetett. – És az ember, amikor fél lábbal már a sírban van, úgy a hatvan és a hetven között, egyre többet gondol a halálra... Foglalkoznia kell vele, hogy megszokja, hogy odahelyezze az élet egyéb tartozékai közé, ahogy a görögök tették, akik még nem ismerték a halálfélelemnek a mérgezett almáját. Mondom, csupán ennyit kockáztattam meg, de ezzel sem igen volt sikerem, csak két-három öregebb bólogatott, a többiek meg olyan vasvillaszemekkel méregettek, mintha

azt gondolnák: nos, ha meg akarsz halni, hát halj meg, de ezzel ne zavarod most a munkáulást...

Andorka Andor, a festő, aki már rég rokonszenvezett a buddhizmussal, de csak ritkán árulta el magát egy-egy szóval, most így vélekedett az elmúlásról:

– Engem sosem rémített a halál, és ez attól is megóv, hogy az emberektől féljek. Négy évvel ezelőtt alkalmam volt tapasztalni a nyugodt fölény hasznát. Egy illető jött le hozzánk a fővárosból, egy képzőművészeti korifeus, az új idők embere, s mi már előre megorrintottuk, hogy vagy ötünket ki akarnak zárni az egyesületből. Én is szálla voltam a szemükben. Megtettek modernistának, és a szememre lobbantották, hogy megkerülöm a szocializmus építésének nagy problémáit, és öncélúan túlhangsúlyozom a sárگا szerepét csendéleteimben... A hosszú, sovány férfi, aki sötét öltönyében halottkémhez hasonlított, úgy ütögette a kiátkozott festményeket, hogy azok dübögtek, mint a nagydob. Jó kétórai szorongás után cigarettaszünet következett, de ahelyett, hogy rögtön rágyújtottak volna, a képzőművészek csapatostul loholtak az illemhely felé, s összetorlódtak az ajtóban: az idegesség fölzaklatta a gyomrukat. Csak Szegleth Gyula, a miniatúrfestő állingált mozdulatlanul egyik oszlop mellett, és hosszú meggyfaszipkából eregette a füstöt. Ő már kirúgottnak számított, mert aki lejött hozzánk, hogy nadrágba rázzon bennünket, mindjárt vele kezdte. Elrettentő példaként fölmutatta egy bélyeg nagyságú képét, amelyet mi szaknyelven bolhának nevezünk, s dörögve szólt: „íme, így akarják egyesek visszafokozni korunk monumentalitását, így kívánják megszólaltatni az építő munkások heroizmusát, kanyargó ösvényecskékkel, útszéli fákkal meg dombokkal, amelyeket csupán nagyító alatt láthatunk!... Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg az olyan súlyos politikai hibákról és eszmei eltévelyedésekről sem, elvtársak, mint amelyet Eke Kupa Márton kollégájuk követett el, akinek egyik képén, bizonyára nem véletlenül keletre néznek a birkák, szándékosan kompromittálva a szovjet hatalmat...” Egyszóval mindenki be volt gerjedve. Szegleth barátomra pillantottam, s ahogy elnéztem őt pörge kalapjával, magasra fölnyírt tarkójával, amely a nyakával együtt égetett cserépkancsóhoz hasonlított, azt sem tudtam, sírjak-e vagy kacagjak. De természetem szerint inkább mosolyogtam, mert hiszen, ha kizárnak is, a preparált vásznaimat nem veszik el, s még mindig van

odahaza pár tubus finom I.G. festékem, gondoltam, a dohányra-
valót meg kiszerezem azzal, hogy mintázófákat faragok a nagyme-
nőknek. S mindjárt meg is kérdeztem az elnöküktől, akinek vö-
rös hajától és bajuszától izzani látszott feje körül a levegő: „Hal-
lod-e, Ákos, ha kizárnak, meghívsz-e olykor egy tányér fuszuly-
kalevesre?” O azonban rám mordult, hogy ne tréfáljak, mert itt
ma a festészet és a szobrászat jövője dől el, és jobb volna, ha e ne-
héz percekben ki-ki önvizsgálatot tartana, jól megfontolná a kül-
dött szavait, és okulna a kárvallottak példájából... Ezen persze
megint csak derültem, mert hogyan dőlhetett volna el itt a művé-
szet sorsa, amikor évezredek alatt senki sem tudta eldönteni. A
görög szobrászatban még Hegel is végső formát és ideát érez,
amelyet túllépni nem lehet, s ma már hol tartunk a klasszikus
eszményektől! Nem több és nem jobb, amit csinálunk, de valami
más, mivel a művészet a történelmet is kifejezi, bár hozzá kell
tennem, hogy a szépség ma világszerte agonizál. Az újszerűség, a
különösség, egyszóval csupa szenzációs provokáló érték foglalta
el annak igazi helyét, még akkor is, ha nem keletre néznek a bir-
kák... Miközben ott ödögtem a csarnok oszlopai között efféle
gondolatokon rágódva, Petrás Jóska, a titkárunk, egy jól ápolt,
szép hangú, szép kezű fiatalember sodródott mellém. Félrehív-
tam, és megkérdeztem tőle, mit szól a tervezett kizárásokhoz. Ő
azonban éppen csak megvonta a vállát, és mosolyogva tovalib-
bent, akár egy balett-táncos: „Ja, kérelek, az építés áldozatokkal
jár...” Hát ha áldozat, legyen áldozat. Az ember még a saját teme-
tésére is elmegy, ha a sors ezt követeli tőle, gondoltam, de szólni
többé nem szóltam egyikhez sem, nehogy azt higgyék, én is be
vagyok ijedve. Különben is az emberek egy része még mindig az
illemhely előtt topogott, a többi meg oly sápadt-hallgatag volt,
hogy egy zabszemet sem lehetett volna feldugni a fenekébe. S mi-
kor a titkár integetni kezdett az ajtóból, hogy gyerünk befelé, a
szobrászok, festők felkészültek a legrosszabbra... Elöttem egy fur-
csa piktör ült: Nemes Nagy András, aki évenként egy-két hóna-
pot mindig az elmeegógyászatban töltött. Egész fizimiskája szerint
a gubancolt lelkű emberekhez tartozott, s mindenféle gyötrő kép-
zetektől szenvedett. Még az is megtörtént, hogy miközben az ut-
cán beszélgettünk, hirtelen valami szemölcsöt tapogatott ki ujjá
begyével a nyakszirtjén, és a száját eltátva rémülten reám nézett:
„Jóságos Isten, épp ma töltöm a negyvennégyet, s a ráknak ezeket

a parányi fészkeket még mindig nem marattam le a testemről...” Aztán legyintett, s otthagytott az utcán, sietett az orvoshoz... Most, ahogy itt ült előttem gyerekes ijedség volt az arcán, s úgy figyelt, akár a rossz tanuló, aki erőltetett kíváncsisággal enyhíteni akar szorult helyzetén. Néha mégis félénken pillogni kezdett, s mintha e pillogással áramot termelne, egész szervezetén végigvonaglott a félelem, és az ádámsutkája fel-alá szaladgált. A korifeus a tenyerébe támasztotta az állát, úgy bővölt bennünket, várta, hogy a hallgatás megszüntessen minden ellenállást, s mi egyenként pálcát törjünk kiüzendő kollégáink fölött. Pácza Ákos már fel is állt, hogy az asztaltól biztasson bennünket bűnbánati vallo-másra, amikor valami különös történt. Nemes Nagy megelőzte őt. Anélkül, hogy szót kért volna, fölugrott, komoran szembenézett a küldöttel, aztán Páczaira pillantott, végül a gyülekezetet vette számba, s a tekintete megint visszatért önmagához. „Miket zagyválnak itt össze, uraim?!” – kérdezte valahogy a messziről érkezett ember idegenkedésével, s ahogy ismét körültekintett, szétszóródó hajával, kicsiny fejével olyan volt, mint egy csoré nyakú kakas. „Íme, a vesém a tenyerenen, ők meg csak köpködik az üres szavakat, akár a tökmag héját, és halálba küldik az embert... No tessék, már itt is az eredmény!” Fölnézett a tenyeréből, és a tekintetében diadalmas káröröm csillant meg. „Ki fogja ezt a szegény, szerencsétlen vesémet, ezt a beteget visszahelyezni? Érzem, hogy remeg, hogy a maga helyére kívánczik, ahol aludni szokott, és a véreket tisztítja... Most pedig ez a méreg is, amit nyelek, az agyamon fog lecsapódni, mert az oldalam már becsukódott, és nem tudom átengedni rajta a vesémet, és a másik nem sokáig fogja vállalni egymagában a munkát... De ne lökdösődjenek, kérem!... Itt állok a fél vesémmel a tenyerenen, és maguk miatt mindjárt elejtem!” Most lehajolt, és könnyező szemmel, ahogy a tüzet élesztgeti a kétségbeesett pásztor, aki utolsó szál gyufáját lobbantotta el, fűjni kezdte képzeletbeli veséjét. Az emberek közül vagy tizenöten mindjárt fölugráltak, és körülvették; részint az aggodalom, részint a kíváncsiság hajtotta ki őket a helyükről. Lábujjhegyen állva és egymás nyakába szuszogva figyelték a piktort tenyerét, de azon nem láttak semmit. Aztán ki-ki visszaült a székére, és a teremben megint csend lett. De ez már nem olyan csend volt, mint az előbbi magaféltő szorongás, amely az imént a kollektív félelem tömött sugarává erősödött; az az ér-

zés szinte észrevétlenül múlt el, hogy a helyét, mint az iszapos víz, kitöltse valami egynemű lemondás... Odakünn öngyilkosokat bátorító idő volt: undorító locspocs, s még engem is kikezdett a rosszkedv. Úgy éreztem, elhagyott tó közepén ülök, körülöttem sehol egy teremtet lélek, csak a mocsárgáz szivárog bugyborékolva, a hínár meg a korhadás szaga jár át, és testemhez tapad a békalencse, a moszat. A másik pillanatban meg épp ellenkező képzetek mélyítették el bennem a kételkedést az élet értelme iránt, s azt hittem, óriási vesében kuporgunk mindahányan, egy bordó-vörös, körös-körül eleven falú barlangban, ahol friss hús párája, vastag csövekben zubogó vér és vizelet szaga terjeng... Egyszerre minden tagom fájni kezdett. Gyötört a reumám és az ágyéki izomzsabám, sajgott a vesém, nem akarta lökni a vért a szívem, görcsös fejfájás kezdett gyötörni. Megfordultam, hogy kérjek valamelyik kollégától idegcsillapítót, de mindenik oly elgyötört, szenvedő arccal ült, hogy nem mertem megszólítani egyiket sem, hiszen úgysem hallották volna meg a szavaimat. A küldött is sápadtan, keserűen ült az elnökség közepén, mintha foggyökérgyulladásra volna. Valaki fölállt az utolsó padsorban, és az ajtó felé indult. Páczai Ákos ösztönös mozdulattal utánahajolt a dobogóról, aztán csak legyintett, mint akinek ez is mindegy; de láttam rajta, hogy felbőszítette a helyzet. Aztán váratlanul felállt, csúfondáros mosoly terült szét az arcán, és egyenesen a küldöthöz fordult: „Mondtam, kérem, hogy ez nem fog menni. Itt mégis Erdélyben vagyunk, nem Caracalban!” Erre azonban már mi is elszemtelenedtünk. „Ami pedig engem illet – ugrottam talpra –, nagyméltóztassék tudomásul venni, azért használok csupa sárgát, mert a többi szín, amellyel dolgozhatnék, kifogyott!” A kollégák felkacagtak, a küldött izzadt. „Én pedig arra kérek választ, hogy mióta mérik a festményt szabócentissel” – szögezte neki a kérdést Szegleth, a miniatürfestő, és most úgy szökkent a magasba, mint egy borssal etetett kiskakas. Beczássy, a szobrász mindjárt melléállt: „Láttunk mi már, kérem, apró remekműveket, és engedelemmel legyen mondva, szarból rakott gólemeket is!” „Nem az a fontos, merre néznek a birkák, csak nehogy megigézzék őket az Ogonyok festészet...” Ez azonban már sok volt a korifeusnak: fölállt, hogy ilyen körülmények között nem tiszteli meg jelenlétével a gyűlést, s azzal kapkodva, idegesen el is rohant. Hát ha elrohant, elrohant. Az elnök sem tehetett mást, csak széttárta a

karját. Mi vártuk, hogy mi lesz még ebből. De aztán nem történt semmi. Két hét múlva lejött egy másik küldött. Sokkal szerényebb és tapintatosabb volt az elődjénél, nem is emlegette a kizárásokat, hanem a nyugdíjak rendezését tűzte ki napirendre...

A festő felnevetett, és így fejezte be:

– Látjátok, mire képes néha még egy fél vese is?!